

Een succesvolle schoolloopbaan voor leerlingen met leesproblemen en dyslexie in het voortgezet onderwijs

Speciale uitgave van Dyslexie Centraal voor
onderwijs- en zorgprofessionals in het vo

Met onder andere:

Op schoolniveau aan de
slag met leesproblemen
en dyslexie

Succesvol inzetten van
dyslexiehulpmiddelen

Overgang po-vo:
doorgaande ontwikkeling

**Dyslexie
Centraal**

Inhoud

Op schoolniveau aan de slag met leesproblemen en dyslexie

04

Overgang po-vo: doorgaande ontwikkeling

08

Dyslexiehulpmiddelen: hoe kunnen we er voor zorgen dat leerlingen met dyslexie ze succesvol inzetten?

12

Moderne vreemde talen en dyslexie: hoe werk je aan woordenschatuitbreiding?

18

Aangepast programma: wat kan en mag?

21

September, 2021

Beste lezer,

Voor u ligt een speciale uitgave voor onderwijs- en zorgprofessionals in het voortgezet onderwijs, ontwikkeld vanuit het Stimuleringsprogramma Aanpak Dyslexie. Het Stimuleringsprogramma – uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Onderwijs- wil scholen beter in staat stellen om systematisch te kunnen werken aan het op preventieve, integrale en effectieve manier aanpakken van laaggeletterdheid, leesproblemen en dyslexie. Het programma richt zich op scholen voor basisonderwijs én voortgezet onderwijs en stimuleert hierbij nadrukkelijk ook de samenwerking met ouders, zorgverleners, besturen, samenwerkingsverbanden en beleidsorganen.

In deze uitgave vindt u informatie en adviezen over o.a. een goede overgang van het basisonderwijs naar het voortgezet onderwijs, het ondersteunen van leerlingen met lees- en/of spellingproblemen en dyslexie en de inzet van dyslexiehulpmiddelen daarbij.

In het voortgezet onderwijs gaat de ontwikkeling van de (technische) lees- en spellingvaardigheid nog door. Leerlingen met lees- en/of spellingproblemen en dyslexie hebben daarbij extra ondersteuning nodig. Wilt u meer weten over hoe je als school de ontwikkeling van leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte bij lezen en/of spellen kunt stimuleren? In dit tijdschrift bieden we verschillende inkijkjes in hoe scholen dit kunnen aanpakken, telkens met de link naar de bronnen op [Dyslexie Centraal](#), ons digitaal platform.

Mocht u na het lezen van deze uitgave of het bekijken van onze website vragen hebben, of u wilt uw ervaringen met ons delen, neem dan vooral contact met ons op via info@dyslexiecentraal.nl.

Het team van Dyslexie Centraal

Op schoolniveau aan de slag met leesproblemen en dyslexie

Leerlingen met lees- en/of spellingproblemen en dyslexie op de middelbare school hebben vaak baat bij extra ondersteuning zodat zij zich optimaal kunnen ontwikkelen. Belangrijk daarbij is dat ze steeds beter leren hoe ze zelfstandig kunnen omgaan met de obstakels en uitdagingen die ze op hun weg tegenkomen en hoe ze hierbij hun sterke kanten benutten.

Leerlingen met leesproblemen en dyslexie in het VO

Veel leerlingen met lees- en/of spellingproblemen en dyslexie ondervinden op de middelbare school problemen bij het leren van de talen. Daarnaast hebben deze leerlingen vaak moeite met het plannen en organiseren van hun huiswerk. Dit kan vervolgens een weerslag hebben op het sociaal-emotioneel functioneren zoals een laag zelfvertrouwen en beperkte motivatie om te leren ('want het lukt toch niet'). Niet bij alle leerlingen met technische lees- en/of spellingproblemen wordt dyslexie

vastgesteld. Dit kan verschillende redenen hebben, bijvoorbeeld:

- de lees- en/of spellingproblemen zijn niet ernstig genoeg;
- de hardnekkigheid van de lees- en/of spellingproblemen is onvoldoende aangetoond;
- ouders beschikken niet over de middelen om een dyslexieonderzoek te betalen.

Of er wel of geen diagnose dyslexie wordt gesteld zou geen gevolgen moeten hebben voor het 'recht' dat een leerling heeft op ondersteuning van de school. Van scholen wordt verwacht dat zij ervoor zorgen dat alle leerlingen (dus met of zonder 'label') zich in een doorgaande lijn kunnen ontwikkelen en dat maatregelen worden getroffen wanneer de schoolprestaties van een leerling achterblijven en de leerling niet presteert zoals hij of zij zou moeten kunnen. Het gaat hierbij niet alleen om het signaleren van achterstanden, maar ook om het bieden van passende ondersteuning die redelijkerwijs van een school mag worden verwacht. Dit

valt onder de [zorgplicht](#) van de school in het kader van Passend Onderwijs.

Hoe kun je de ondersteuning inrichten?

Zoals alle leerlingen van elkaar verschillen, verschillen ook de leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte op het gebied van lezen en/of spellen van elkaar. Voor goede ondersteuning is aandacht en actie vanuit alle lagen van de school nodig. Niet alleen de ondersteunings-/zorg-/dyslexiecoördinator, dyslexiecoach en remedial teacher zijn betrokken, ook de schoolleider, docenten, mentoren en de decaan hebben hierin een rol. En vergeet de ouders als educatieve partners niet.

De ondersteuning vanuit de school kan op verschillende manieren worden ingezet en

ingericht. De film [Routeplanner Voortgezet Onderwijs](#) toont mooie voorbeelden van hoe dit gedaan kan worden.

Wil je als school de ondersteuning van deze leerlingen verbeteren, dan kan de [Dyslexiescan Voortgezet Onderwijs](#) handvatten bieden. Dit is een online zelfevaluatie-instrument dat als startpunt kan dienen voor duurzame verbeterslagen in de ondersteuning – in brede zin – van leerlingen met lees- en spellingproblemen en dyslexie.

Ondersteuningsniveaus

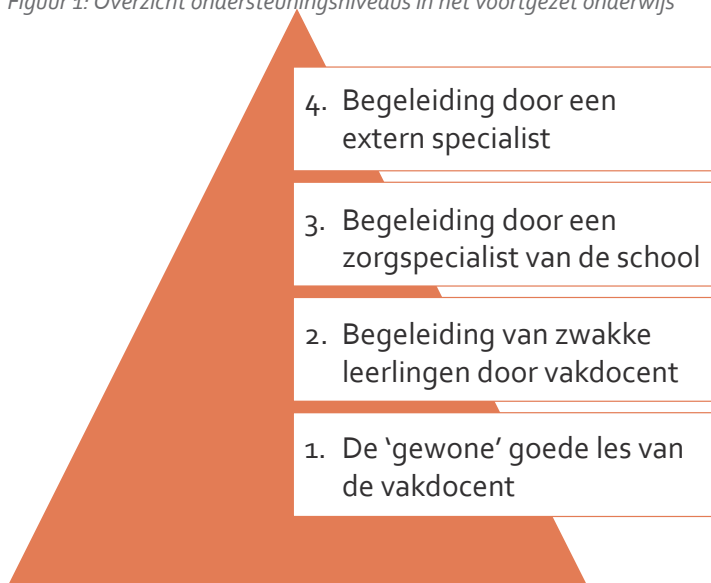
De wijze waarop de ondersteuning op school kan worden ingericht, is gekoppeld aan drie ondersteuningsniveaus (zie Figuur 1). Deze ondersteuningsniveaus zijn gebaseerd op het concept van 'Response to Intervention' waarbij de ondersteuning wordt

geïntensiveerd wanneer de leerling relatief zwakke prestaties laat zien. Deze werkwijze wordt vaak toegepast in het basisonderwijs. Ook in het vo kan hiermee op een effectieve manier de leesvaardigheid (zowel technisch als begrip) worden verbeterd. Omdat een

leerling die binnenkomt in het vo natuurlijk al langer onderwijs achter de rug heeft, kun je op basis van de [overdracht](#) uit het po bepalen of een leerling meteen vanaf de start intensievere ondersteuning nodig heeft of niet.

Figuur 1: Overzicht ondersteuningsniveaus in het voortgezet onderwijs

Bron: Urff, M. (2018). Dyslexie en het leren van een vreemde taal. e-wise.

De basis begint natuurlijk bij goed onderwijs, gedifferentieerde instructie en effectieve feedback (**ondersteuningsniveau 1**). Ook [aangepaste toetsfaciliteiten](#) vallen hieronder.

Docenten geven leerlingen die hier niet voldoende aan hebben extra instructie en oefentijd (**ondersteuningsniveau 2**). De

dyslexiecoach evalueert samen met de leerling de inzet van eventuele voorzieningen zoals extra tijd bij opdrachten en toetsen en het gebruik van een dyslexiehulpmiddel. Wanneer er geen dyslexiecoach is, kan deze rol worden overgenomen door de zorgspecialist of mentor.

Wanneer een leerling nog niet voldoende uit de voeten kan met de extra ondersteuning kan een interne of externe zorgspecialist (zoals een remedial teacher of orthopedagoog) begeleidingslessen bieden voor het verbeteren van het technisch lezen en spellen en het leren van studiestrategieën (**ondersteuningsniveau 3**).

Ondersteuningsniveau 4 richt zich bij leerlingen in het voortgezet onderwijs op de leerling zelf en de omgeving van de leerling.

Lees meer: [Dyslexie Centraal | Weten | Begeleiding bij lees- en spellingproblemen | Ondersteuningsniveaus](#) en [Dyslexie Centraal | Weten | Ondersteuning van leerlingen met dyslexie](#)

Overgang po-vo: doorgaande ontwikkeling

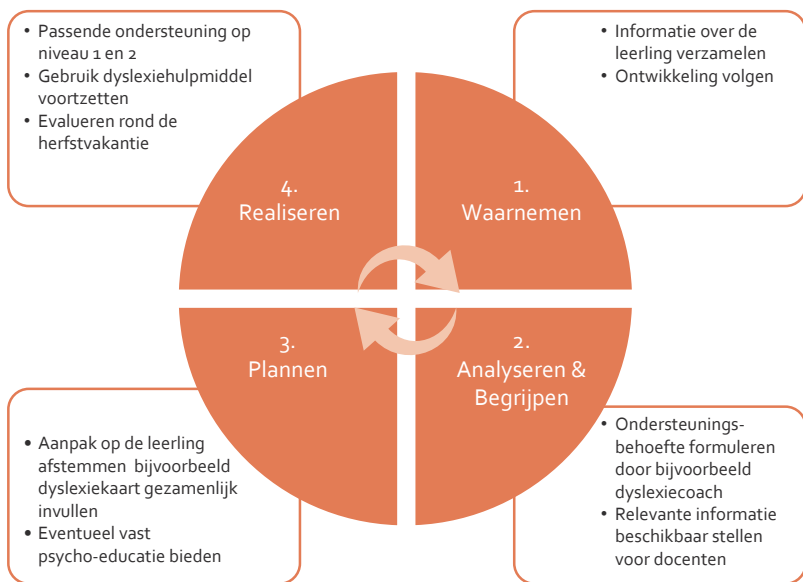

Van scholen wordt verwacht dat zij ervoor zorgen dat leerlingen zich in een doorlopende lijn kunnen ontwikkelen. Bij leerlingen die uitdagingen hebben in hun gedrag (zoals ad(h)d, autisme) wordt vanzelfsprekend extra aandacht besteed aan hun specifieke ondersteuningsbehoeften in de overdracht buiten het standaard onderwijskundig rapport. Bij leerlingen met meer internaliserende problematiek

zoals leerproblemen, gebeurt dit veel minder. Vaak wordt alleen een vinkje gezet om aan te geven dat er sprake is van dyslexie, terwijl aanvullende informatie over de ondersteuningsbehoefte – geen leerling is immers hetzelfde – waardevol is voor een goede start van het eerste leerjaar op het vo. Een goede overdracht stimuleert succeservaringen en voorkomt faalervaringen.

Weten

Door de aanpak van de overdracht handelingsgericht in te steken, zorg je ervoor dat je op een cyclische wijze informatie over de leerling gebruikt om de ondersteuning af te stemmen. Dit zou er als volgt uit kunnen zien:

Meer weten? Op Dyslexie Centraal zijn deze vier stappen uitgewerkt met verwijzingen naar instrumenten die je daarbij kunt inzetten: [Weten | Overgang naar vo | Overdracht](#). Gebruik bijvoorbeeld het [IPPA-basisinterview](#). Dit is een kort vraaggesprek waarmee je de behoeftes van een leerling scherp krijgt met betrekking tot het gebruik van een dyslexiehulpmiddel.

Het cyclische aspect maakt duidelijk dat je de ontwikkeling van leerlingen blijft volgen en steeds bekijkt wat de leerling nodig heeft zodat deze zich kansrijk naar zijn of haar potentieel kan (blijven) ontwikkelen.

Doen

De leerkracht van groep 8 en intern begeleider hebben goed zicht op de hulp die een leerling gehad heeft en waar hij of zij nog tegenaan loopt. Met het [Overdrachtsformulier po-vo bij leerlingen met dyslexie en zwakke lezers/spellers](#) kan de belangrijkste informatie worden opgevraagd die nodig is om een leerling met een ondersteuningsbehoefte

bij lezen en spellen vanaf dag 1 goed te kunnen ondersteunen. Daar waar je met een leerling die je niet kent zou starten op [ondersteuningsniveau 1](#) (reguliere lessen), biedt dergelijke informatie uit de overdracht je handvatten om meteen op ondersteuningsniveau 2 of 3 te starten. Een dyslexiecoach of zorg-/ondersteunings-/dyslexiecoördinator kan de informatie uit het overdrachtsformulier in het leerling-informatiesysteem zetten zodat alle docenten dit kunnen inzien en hier direct in de klas op in kunnen spelen. Denk daarbij bijvoorbeeld aan het aanbieden van [aanvullende ondersteuning bij Engels](#), omdat de leerling hier op de basisschool al moeite mee had (ondersteuningsniveau 2).

Na de eerste weken kan de dyslexiecoach tijdens een [kennismakingsgesprek](#) met de leerling een [dyslexiekaart](#) opstellen. Dit kan individueel, maar in kleine groepjes is ook een optie. Op die manier creëer je

een vorm van lotgenotencontact en kost het de dyslexiecoach minder tijd. Op de dyslexiekaart staat beschreven van welke faciliteiten de leerling gebruik maakt, zoals extra tijd of voorleessoftware.

Op [Dyslexie Centraal | Doen | Materialen](#) kan het overdrachtsformulier gedownload worden. Hier vind je ook een gespreksleidraad voor een kennismakingsgesprek tussen de dyslexiecoach en de leerling waarbij zij samen een dyslexiekaart invullen.

Leren

Benieuwd naar hoe andere scholen de overdracht van po naar vo aanpakken en wat hun ervaringen hierbij zijn? Lees over het goede voorbeeld op [Dyslexie Centraal | Leren van goede voorbeelden | Overgang po vo](#) of bekijk deze video op [Dyslexie Centraal | Leren van goede voorbeelden | Overgang po-vo | Succesvolle overstap van po naar vo in beeld](#)

Dyslexiehulpmiddelen: hoe kunnen we er voor zorgen dat leerlingen met dyslexie ze succesvol inzetten?

Casus

Het Boom College (brede school, vmbo-havo-vwo) stelt voorleessoftware beschikbaar voor de leerlingen met dyslexie. Hoewel er ongeveer 120 leerlingen met dyslexie op deze school zitten, maakt slechts een enkeling gebruik van de software. De directie stelt daarom voor om de voorleessoftware niet meer aan te bieden. De dyslexiecoaches en ondersteuningscoördinator van de school vragen zich af waarom het voorleesprogramma zo weinig wordt gebruikt. Ze doen een inventarisatie onder hun leerlingen met dyslexie en komen tot de volgende conclusies:

- Leerlingen willen de software niet gebruiken omdat ze geen uitzondering willen zijn.
- Leerlingen weten niet goed hoe ze het programma moeten inzetten.
- Het beschikbare digitale lesboek voor Engels is de versie van de oude methode.
- Docenten hebben de lesmaterialen en de toetsen niet digitaal klaargezet.

Weten

Uit het beschikbare wetenschappelijk onderzoek weten we dat sommige leerlingen met dyslexie baat hebben bij het gebruik van een tekst-naar-spraakprogramma, omdat zij zich daardoor beter kunnen richten op het begrijpen van de tekst. Een overzicht van de belangrijkste bevindingen uit wetenschappelijk onderzoek naar de inzet van technische hulpmiddelen bij dyslexie is te vinden in [een recente literatuurstudie](#). Het effectief inzetten van een dyslexiehulpmiddel zoals een voorleesprogramma (tekst-naar-spraak) is echter meer dan het simpelweg *aanbieden* van het hulpmiddel.

De effectiviteit van een dyslexiehulpmiddel op het leren wordt beïnvloed door verschillende factoren zoals de moeilijkheidsgraad van de tekst en het lees-/taalvaardigheidsniveau van de leerling. Wanneer een tekst voor de leerling veel lastige woorden bevat om te lezen zal het ondersteunend effect groter zijn dan bij een relatief gemakkelijke tekst. Verder profiteren

leerlingen die heel veel moeite hebben met technisch lezen het meest van tekst-naar-spraak. Ze moeten dan wel voldoende vaardig zijn in begrijpend lezen. Daarnaast wordt in verschillende onderzoeken benadrukt dat leerlingen geoefend moeten raken in het gebruik van een hulpmiddel. Hoe meer ervaring des te groter de effectiviteit. Het is daarom belangrijk om leerlingen voldoende gebruikservaring met het hulpmiddel te laten opdoen. Sommige leerlingen hebben de neiging om snel op te geven en te stoppen met het gebruik van het hulpmiddel. In deze fase speelt de dyslexiebegeleider daarom een belangrijke rol: hij of zij monitort hoe het gebruik van het hulpmiddel bevalt en ondersteunt waar nodig.

Meer weten over de effectiviteit van dyslexiehulpmiddelen? Ga naar [Weten | Dyslexiehulpmiddelen | Literatuurstudie naar de effectiviteit van technische hulpmiddelen bij dyslexie](#).

Doen

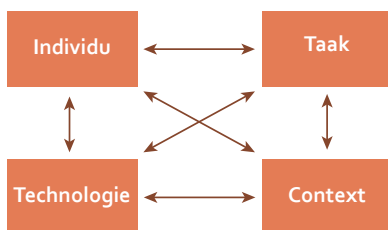
Voor het effectief implementeren van een hulpmiddel kan gebruik worden gemaakt van de COM-methodiek (Compenserende dyslexiehulpmiddelen Op Maat). In dit artikel lichten we enkele stappen uit die in de methodiek worden genomen. De inzet van dyslexiehulpmiddelen staat min of meer los van de ondersteuningsniveaus. Een hulpmiddel zet je namelijk in om de zelfredzaamheid bij het leren en lezen binnen en buiten de klas (bijvoorbeeld thuis) te bevorderen en van verschillende

betrokkenen binnen de school vraagt dit aandacht. Dit stem je af op wat de leerling nodig heeft. Wanneer je een leerling gaat begeleiden met de methodiek om een hulpmiddel succesvol in zetten dan wordt deze begeleiding op ondersteuningsniveau 3 of 4 geboden.

Vorbereiding: Hoe selecteren we een passend dyslexiehulpmiddel?

Bij de keuze voor een dyslexiehulpmiddel spelen verschillende aspecten mee. Enerzijds zijn dat de sterktes en zwaktes van een leerling (**individu**) en aan de andere kant ook de **context** waarin een hulpmiddel ingezet wordt (bijvoorbeeld school en thuis) en de kenmerken van de **taak** waarbij ondersteuning nodig is. Daarnaast spelen ook **technologie**-specifieke randvoorwaarden een rol. Wanneer bijvoorbeeld niet overal op school een goede internetverbinding is, kan beter een hulpmiddel worden gekozen dat geen (constante) internetverbinding nodig heeft. Deze aspecten beïnvloeden elkaar bij de keuze voor een hulpmiddel, zoals te zien is in Figuur 2.

Figuur 2: Interactiemodel (SETT-model) voor selectie van ondersteunende technologie

Bron: Raskind & Stanberry, 2008, in Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs

Aan de hand hiervan wordt bekeken welk hulpmiddel passend kan zijn. Op de website www.dyslexiehulpmiddelen.com staat een overzicht van beschikbare dyslexiehulpmiddelen in Nederland en Vlaanderen. Eisen en behoeftes kun je selecteren met de filters. De verschillende hulpmiddelen kun je met elkaar vergelijken met de vergelijkingsfunctie. Dit overzicht van dyslexiehulpmiddelen is zowel te gebruiken voor de keuze van een hulpmiddel voor een specifieke leerling als voor de keuze van een hulpmiddel op schoolniveau.

Instructie: de leerling voorbereiden op het gebruik van het hulpmiddel

Om te zorgen dat de leerling het hulpmiddel succesvol inzet bij die activiteiten waar hij problemen ervaart, breng je de ondersteuningsbehoefte in kaart. Hiervoor kan het [IPPA-basisinterview](#) (individual prioritized problem assessment) worden gebruikt. De informatie hieruit kun je vervolgens gebruiken tijdens de begeleiding van de leerling bij het gebruik van het hulpmiddel. Naast deze begeleiding is een korte instructie nodig voor het technische gebruik (op welke knoppen moet je bijvoorbeeld klikken?).

Meer weten over het kiezen van een passend dyslexiehulpmiddel? Ga naar www.dyslexiehulpmiddelen.com en [Weten | Dyslexiehulpmiddelen | Kiezen van ondersteunende technologie](#) voor meer informatie. Hier staat ook informatie over het begeleiden van leerlingen bij het gebruik van een hulpmiddel en over de rol van andere betrokkenen zoals de schoolleiding, docenten, dyslexiespecialist en ouders.

Leren

Naoual zit in de derde klas op het Boom College. Vorig schooljaar werd duidelijk dat Naoual steeds meer last ervaart omwille van dyslexie. Bij de talen behaalt ze steeds meer onvoldoendes. De energie en tijd die ze in het schoolwerk steekt, leveren niet het gewenste resultaat. Aan het einde van het schooljaar was ze erg moe en ze huilde vaak. Toen werd samen met Naoual, ouders, docenten en de dyslexiecoach besloten om, naast de hulp op ondersteuningsniveau 1 en 2, meer te gaan inzetten op technische hulpmiddelen. Ooit heeft Naoual wel eens hulpmiddel gekregen, maar ze wist niet goed wat ze ermee moest en was vooral bang dat het weer extra werk en tijd met zich zou meebrengen. Daarom zal de RT'er (dyslexiedeskundige met expertise op het vlak van het inzetten van dyslexiehulpmiddelen) de eerste maanden van het schooljaar met haar aan de slag gaan (ondersteuningsniveau 3). Ze neemt begin september eerst het [IPPA-basisinterview](#) af en vervolgens zal ze met Naoual tijdens 5 sessies werken aan de instructie en het gebruik van het dyslexiehulpmiddel. De begeleiding richt zich op de 6 problematische activiteiten die Naoual aangaf in het IPPA-interview (zie hiernaast). De sessies vinden plaats om de 2 à 3 weken zodat Naoual voldoende tijd heeft om het hulpmiddel uit te proberen thuis en op school. Half december wordt het IPPA-vervolginterview afgenomen om samen te bespreken of de ervaren problemlast verminderd is.

IPPA-interview (basis en follow-up) bij Naoval

	IPPA-basisinterview 5/9		IPPA-follow-upinterview 15/12
Problematische activiteiten in het dagelijks leven waarvan je verwacht of hoopt dat ze verminderen door jouw dyslexiehulpmiddel	Hoe belangrijk is deze activiteit 1 = totaal niet belangrijk 2 = niet zo belangrijk 3 = een beetje belangrijk 4 = vrij belangrijk 5 = zeer belangrijk	Hoeveel moeite kost deze activiteit 1 = totaal geen moeite 2 = klein beetje moeite 3 = redelijk wat moeite 4 = veel moeite 5 = te veel moeite om te doen	Hoeveel moeite kost deze activiteit 1 = totaal geen moeite 2 = klein beetje moeite 3 = redelijk wat moeite 4 = veel moeite 5 = te veel moeite om te doen
1 Woordenschat van Frans onthouden is moeilijk	5	5	3
2 Franse en Engelse woorden schrijven is moeilijk	4	5	3
3 Ik schrijf veel fouten	5	4	2
4 Ik vind het frustrerend dat ik de ondertitels niet kan lezen	3	5	5
5 Franse en Engelse woorden lezen is moeilijk	5	5	3
6 Het werken onder tijdsdruk geeft stress	5	4	2
Totaalscore (gemiddelde 'probleem-last')	$(25+20+20+15+25+20)/6=125/6 = 20,8$		$(15+12+10+15+15+10)/6=77/6 = 12,8$

Zelf aan de slag met de COM-methodiek? Bekijk deze [infographic](#) voor een overzicht van de stappen en ga naar www.dyslexiehulpmiddelen.com voor meer informatie en naar [Dyslexie Centraal | FAQ Dyslexiehulpmiddelen](#) voor veel gestelde vragen.

Weten

Betrouwbare informatie over lees- en/of spellingproblemen en dyslexie in onderwijs en zorg

- [Overgang naar het voortgezet onderwijs](#)
- [Ondersteuning van leerlingen met lees- en/of spellingproblemen en dyslexie](#)
- [Vakspecifieke begeleiding bij de moderne vreemde talen](#)
- [Wet- en regelgeving | Toetsen en examens in het vo](#)

Doen

Handvatten en materialen om aan de slag te gaan met de aanpak van lees- en spellingproblemen en dyslexie

- [Materialen | Overdrachtsformulier po-vo bij leerlingen met dyslexie en zwakke lezers/spellers](#)
- [In gesprek met leerling en vakdocent over begeleiding bij mvt](#)
- [Handreiking dispensatieprotocol in het vo](#)
- [Dyslexiehulpmiddelen](#)

Dyslexie
Centrum

Leren

Goede voorbeelden, ervaringsverhalen en professionalisering

- [Leren van elkaar | Hoe is het voor leerlingen om dyslexie te hebben?](#)
- [Leren van goede voorbeelden | Dyslexie en moderne vreemde talen](#)
- [Leren van goede voorbeelden | Leren met Quizlet](#)

Voortgezet onderwijs

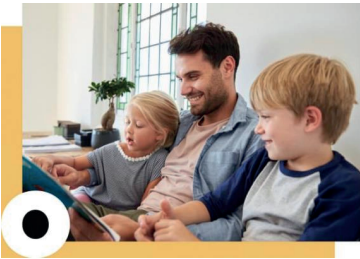

Basisonderwijs

ixie
ntraal

Ouders

Leerlingen

Bestuur & beleid

Samenwerking onderwijs & zorg

Moderne vreemde talen en dyslexie: hoe werk je aan woordenschatuitbreiding?

Casus

Carolien is een leerling in de 2^e klas van het vmbo. Op de basisschool is vastgesteld dat Carolien dyslexie heeft. In de brugklas kreeg ze voor het eerst het vak Frans. Regelmatig kreeg ze schriftelijke overhoringen over de woorden die ze uit het tekstboek van de methode moest leren. Het kostte haar veel tijd om hiervoor te leren en dan nog behaalde ze regelmatig een 3 of een 4. Af en toe een 5, maar dat voelde meer als geluk. Ook het leren van woorden voor Engels kostte haar veel tijd. Nu ze in de 2^e klas zit, worden de hoeveelheden die ze moet leren voor Frans en Engels nog groter. Het lukt haar niet de woordjes te leren, naast al haar andere huiswerk. De docent Frans ziet dat haar cijfers er niet beter op worden. Hij gaat met haar in gesprek om te kijken waar ze tegenaan loopt en hoe hij haar extra kan helpen (ondersteuningsniveau 2).

Weten

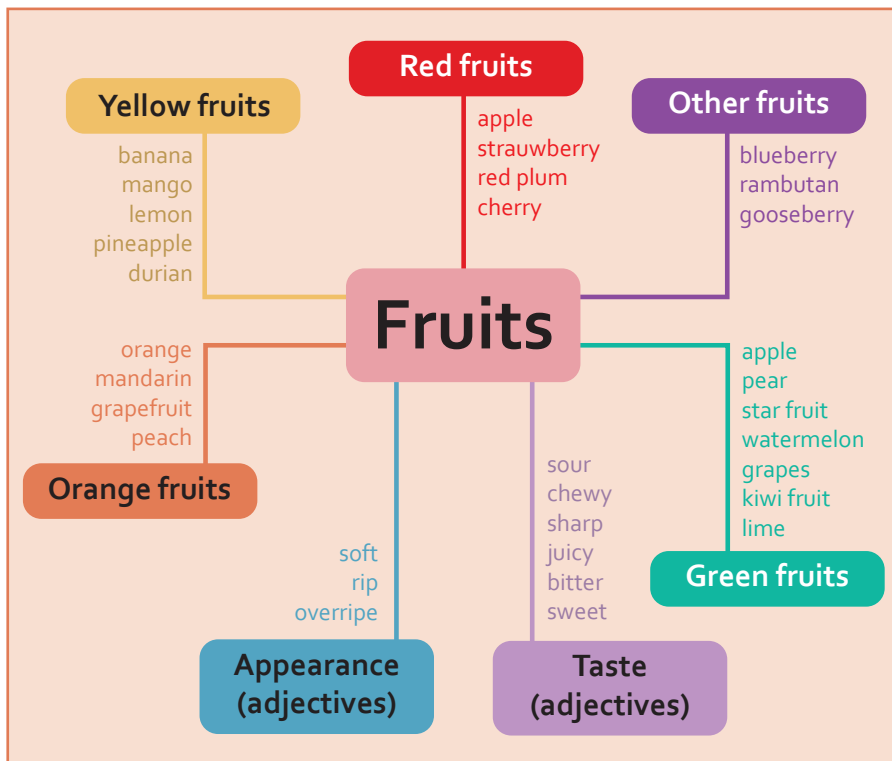
Leerlingen met dyslexie ervaren niet alleen problemen met de techniek van het lezen en spellen maar hebben soms ook moeite met het aanleren, onthouden en automatiseren van nieuwe taalkennis. Het leren van nieuwe woorden in een vreemde taal en het opbouwen van een voldoende grote woordenschat daarbij kan daarom traag en moeilijk gaan. Bij het [vreemdetalenonderwijs](#) moeten in korte tijd veel woorden schriftelijk worden geleerd zodat een zekere basiswoordenschat ontstaat die de fundering vormt voor het verwerven van een nieuwe taal. Dat schriftelijke aspect is nu net waar de kern van het probleem ligt voor leerlingen met dyslexie. Vanuit de ondersteuning kunnen leerlingen met dyslexie strategieën aangereikt krijgen die hen helpen om woorden beter en langer op te slaan in hun geheugen en ze hieruit ook weer snel op te halen. Want dat is immers het uiteindelijke doel: het kennen en kunnen gebruiken van woorden in de nieuwe taal.

Doen

Voorbeelden van woordleerstrategieën:

- Bied woorden aan binnen een **semantisch netwerk**: woorden worden beter onthouden wanneer deze verbonden worden met reeds bekende woorden. Bijvoorbeeld wanneer de

leerling het woord *apple* al kent dan kan het woord *pineapple* hieraan verbonden worden. Belangrijk hierbij is dat een verzameling woorden die geleerd moet worden aan elkaar verbonden en gecategoriseerd wordt. Het maken van een grafisch model kan hierbij helpen.

Voorbeeld mindmap. Bron: [Britisch Council | Learn English Teens](#)

- Besteed aandacht aan de **morfologische opbouw** van een woord: wijs de leerlingen op veel voorkomende morfemen en hun betekenis. Wanneer ze deze herkennen in woorden die ze moeten leren, kan dat de cognitieve belasting aanzienlijk verminderen (bijvoorbeeld bij de uitgangen van werkwoorden in het Frans of woorden als *absolument*, *vraiment* en *seulement*).

Meer weten over hoe je als docent (ondersteuningsniveau 1 en 2) en als zorgspecialist, zoals een rt'er (ondersteuningsniveau 3) leerlingen met dyslexie kunt helpen bij het leren van woorden in een moderne vreemde taal? Ga naar [Weten | Vakspecifieke begeleiding bij de moderne vreemde talen | Woordenschat](#). In [Weten | Wat zijn de struikelblokken](#)

[bij het leren van een vreemde taal als je dyslexie hebt?](#) wordt toegelicht welke struikelblokken leerlingen met dyslexie kunnen ervaren bij het leren van een vreemde taal en hoe ze hierbij ondersteund kunnen worden.

Leren

Herhaling is erg belangrijk bij het vergroten van de woordenschat. Om woorden voldoende vaak te herhalen kan gebruik worden gemaakt van papier- en penmethodes zoals de flapmethode (zie en [toelichting](#)).

Ook het gebruik van een overhoorprogramma kan binnen een talensectie ingezet worden om woordjes te leren. Wil je weten hoe andere scholen dit aanpakken? Ga dan naar [Dyslexie Centraal | Leren van goede voorbeelden | Woorden leren met Quizlet](#).

Nederlandse woorden	Te leren woorden		Te leren woorden
<i>destijds</i>	<i>à l'époque</i>		
<i>oorspronkelijk</i> x	<i>à l'origine</i>		<i>à l'origine</i>
<i>vanaf</i>	<i>à partir de</i>		
<i>voorheen</i> x	??		
<i>vandaag de dag</i> x	<i>ajourd</i>		<i>avant</i>
<i>vooraf / van tevoren</i> x	<i>auparavant</i>		<i>Ajourd'hui</i>
<i>vroeger</i>	<i>autrefois</i>		<i>auparavant</i>

Aangepast programma: wat kan en mag?

Casus

Jeffrey is een leerling in het 2e leerjaar van de havo. Ondanks extra ondersteuning tijdens keuzewerktijd (ondersteuningsniveau 2) en inzet van remedial teaching (ondersteuningsniveau 3) blijft hij onvoldoendes halen voor Frans. Dit jaar krijgt Jeffrey naast Frans ook het vak Duits. Ook dit gaat hem niet bepaald gemakkelijk af. Het leren en maken van huiswerk voor de moderne vreemde talen kost hem onevenredig veel tijd. Zijn prestaties voor andere vakken beginnen er inmiddels ook onder te lijden. De ouders van Jeffrey vragen of het mogelijk is om een vrijstelling te krijgen voor Frans en Duits. De vrijgekomen uren zou hij dan kunnen inzetten voor de andere vakken.

Weten

Dispensatie of gedeeltelijke dispensatie moet gezien worden als eindpunt op een continuüm van begeleiding en gebruik van faciliteiten. Dit houdt in dat eerst ingezet moet worden op [begeleiding](#) bij

een vak en gebruik van compenserende faciliteiten (zoals extra tijd en het gebruik van [dyslexiehulpmiddelen](#)) voordat wordt overgegaan op (gedeeltelijke) dispensatie. Door een leerling namelijk passende begeleiding en faciliteiten te bieden, kan hij of zij ondersteund worden in het leren van een vreemde taal. Mogelijk is dispensatie dan niet nodig. Dyslexie hebben betekent namelijk niet dat je geen vreemde taal kunt leren.

Is het mogelijk om Frans en/of Duits te laten vallen in de onderbouw van de havo?

Het korte antwoord is: nee, dit is niet mogelijk.

In de onderbouw van de havo is het volgen van Frans én Duits verplicht. Ontheffing is wel mogelijk wanneer de leerling een andere moderne vreemde taal volgt zoals Spaans. Voor leerlingen met dyslexie kan een taal als het Spaans iets gemakkelijker aan te leren zijn dan Frans of Duits, omdat er in het

Spaans een meer transparante koppeling is tussen klanken en letters. Wat de school kan doen om de leerling te ondersteunen, is het bieden van een aangepast programma, bijvoorbeeld door in het programma meer nadruk te leggen op mondelinge taalvaardigheid en cultuur. Een aangepast programma voor Nederlands of Engels is niet mogelijk. Voor Nederlands en Engels zijn namelijk [kerndoelen](#) vastgelegd. Voor Frans en Duits is dat niet het geval.

In onderstaande afbeelding wordt een overzicht gegeven van de mogelijkheden van een aangepast programma, ook voor de mavo en het vwo.

Lees meer op [Dyslexie Centraal | Weten | Wet- en regelgeving | Vrijstellingen bij de talen](#). Hier vind je ook meer informatie over vrijstellingen in de onder- en bovenbouw van vmbo, havo en vwo.

Doen

Wanneer neem je als school de beslissing om voor een onderbouwleerling het programma aan te passen?

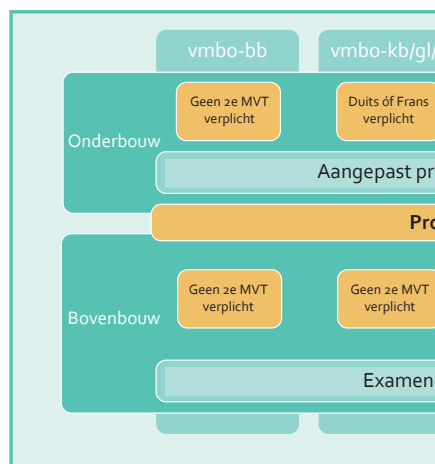
Wanneer je het programma voor Frans of Duits in de onderbouw aanpast, spreek je eigenlijk van gedeeltelijke dispensatie, omdat een leerling een deel van de vakinhoud niet volgt. Om een weloverwogen beslissing hierover te kunnen nemen, kan een dispensatieprotocol helpen. Dit maakt deel uit van het dyslexiebeleid. Wanneer er een vraag komt vanuit ouders of docenten over de mogelijkheden voor gedeeltelijke dispensatie bij de onderbouwleerling kan

het vraagstuk aan het protocol getoetst worden. Het is belangrijk om dit zorgvuldig te onderzoeken en niet te snel over te gaan op gedeeltelijke dispensatie.

Aandachtspunten:

- Ga niet te snel over op dispensatie. (Gedeeltelijke) dispensatie is een eindpunt op een continuüm van begeleiding en faciliteiten.
- Houd rekening met de doorstroommogelijkheden (bijvoorbeeld de profielkeuze) van een leerling wanneer gekozen wordt voor (gedeeltelijke) dispensatie. De gedachte is dat een leerling nog wel door kan stromen naar andere opleidingen of een ander opleidingstype (bijvoorbeeld van havo naar vwo).

Lees meer op [Dyslexie Centraal | Doen | Materialen | Handreiking: Dispensatieprotocol in het vo](#). De handreiking biedt concrete aanwijzingen en richtvragen bij het opstellen van een

dispensatieprotocol. De handreiking kan zowel voor de onderbouw als bovenbouw worden gebruikt.

Leren

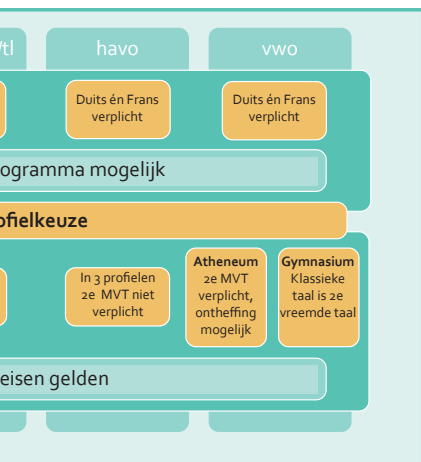
Wanneer een leerling vastloopt bij het leren van een vreemde taal zet de vakdocent eerst in op extra oefening, instructie (zie ook [Dyslexie Centraal | Weten | Ondersteuning van leerlingen met lees- en/of spellingproblemen en dyslexie](#)) en goed gebruik van overhoorsoftware (zoals Quizlet of WRTS). De dyslexiecoach gaat in gesprek met de leerling (ondersteuningsniveau 2). Als leesondersteuning zou een laagdrempelig ict-hulpmiddel zoals de Lex app gebruikt kunnen worden. Op ondersteuningsniveau 3 kan de begeleiding uitbreiden met het aanleren van vakspecifieke en algemene strategieën tijdens extra [ondersteuningslessen](#). Ook zou de leerling geïnformeerd kunnen worden over ict-hulpmiddelen met uitgebreidere

mogelijkheden. Wil je een advies over dyslexiehulpmiddelen op maat voor een leerling (zoals bij Jeffrey), dan kun je de COM-methodiek (Compenserende dyslexiehulpmiddelen Op Maat) inzetten (zie het artikel [Dyslexiehulpmiddelen: hoe kunnen we zorgen dat leerlingen met dyslexie ze succesvol inzetten?](#)). Mochten faciliteiten, hulpmiddelen en extra ondersteuning onvoldoende resultaat opleveren, dan kan er overgegaan worden tot een gedeeltelijke dispensatie middels een aangepast programma voor Frans en/of Duits.

Hoe kan een aangepast programma worden vormgegeven?

Bij het inrichten van een aangepast programma voor een leerling kan ervoor gekozen worden om bijvoorbeeld meer nadruk te leggen op mondelinge communicatie en minder op lees- of schrijfvvaardigheid. Bij de aan het begin geschetste casus van Jeffrey is er in overleg met hem en ouders voor gekozen om bij de moderne vreemde talen vooral de nadruk te leggen op mondelinge communicatie en functionele leesvaardigheid. Jeffrey vindt het fijn als hij wel korte Franse teksten kan begrijpen, omdat hij jaarlijks met zijn ouders op vakantie gaat naar Frankrijk. De woorden die hij moet kennen om dergelijke teksten te begrijpen, oefent hij met de woordleerstrategieën die hij bij de remedial teacher heeft geleerd.

Bekijk op [Dyslexie Centraal | Leren | Goede voorbeelden | Dyslexie en moderne vreemde talen](#) voor een voorbeeldprogramma voor gedeeltelijke dispensatie bij Frans.

COLOFON

© 2021, Dyslexie Centraal

Vormgeving: Yvonne Meeuwsen

Druk: EDG-media

Foto's: iStock en Pexels

Contact

info@dyslexiecentraal.nl

www.dyslexiecentraal.nl

Het Stimuleringsprogramma wordt uitgevoerd door samenwerkende partners: Expertisecentrum Nederlands (EN), Oudervereniging Balans, het Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie (NKD), Stichting Dyslexie Nederland (SDN), Samenwerkingsverbanden Passend Onderwijs (Netwerk LPO), Landelijke Beroepsvereniging Remedial Teachers (LBRT), Landelijke Beroepsvereniging van Begeleiders in het Onderwijs (LBBO) en Nederlandse Vereniging voor Logopedie en Foniatrie (NVLF).

